

AINEKAVA
EESTI KEEL JA KIRJANDUS
(4.-12. klass)

EESTI KEELE AINEKAVA 4.–9. KLASSILE

ÕPPE-EESMÄRGID

Põhikooli aineõpetus taotleb, et õpilane:

- austab eesti keelt kui rahvuskultuuri kandjat;
- arendab kriitilist mõtlemist ja analüüsioskust;
- väärtustab head keeleoskust eneseväljendus- ja suhtlusvahendina;
- arendab oma suulist ja kirjalikku väljendusoskust, omandab õigekirjaoskuse;
- õpib mõtestatult lugema ja kirjutama eri liiki tekste;
- loeb eakohast väärtkirjandust, kujundab selle kaudu oma kõlbelisi tõekspidamisi, rikastab oma mõttemaailma;
- arendab kirjanduse mõistmist, kujutlusvõimet, loovust ja kunstimaitset;
- huvitub ilukirjandusest ja paikkonna kultuurist;
- õpib hankima teavet erinevatest allikatest; harjub kasutama sõnaraamatuid ja käsiraamatuid.

ÕPPEGEVUS

- Sel kooliastmel taotletakse, et õpilasel kujuneks teadlik suhtumine oma kõneste ja teiste kuulamise, oskus suhelda paindlikult, arvestades vestluspartnereid ja suhtlusolukordi. Lugemis- ja kirjutamisõpetus on orienteeritud lugemis- ja kirjutamisprotsessi mõistmisele ning tekstide koostamiseks vajalike oskuste omandamisele (kavandamine, eesmärgistamine, vormistamine jne). Tähtsal kohal on tekstitaju – neutraalse ja kujundliku keelekasutuse eristamine, nende otstarbe mõistmine jne. Õpilase keeleteadmisi avardatakse, kuid need jäävad rakenduslikeks.
- Kuulamine:
 - 1) vahetu suulise esinemise kuulamine;
 - 2) ettelugemise ja jutustamise kuulamine;
 - 3) vestluse, arvamuse avalduse, sõnavõtu kuulamine paaris ja rühmas;
 - 4) proosa-, luule-, draama-, meediateksti kuulamine;
 - 5) olulise teabe leidmine ja eristamine ebaolulisest, saadud teabe kasutamine;
 - 6) kuulatu meelde jätmine, kuulatu üle arutlemine; esituse eakohane hindamine;
 - 7) suulise tööjuhendi järgimine.
- Kõnelemine:
 - 1) kõnelemine mitmesugustes olukordades: sõbraga, täiskasvanuga, tuttavaga, võõraga; paaris, rühmas;
 - 2) vestluse alustamine, jätkamine ja lõpetamine;
 - 3) vestluspartnerite ja suhtlusolukorra arvestamine;

- 4) jutustamine loetud või kuulatud teksti põhjal, pildist, sündmusest, nähtusest;
- 5) tekstilähedane ja kokkuvõtlik jutustamine;
- 6) loetu ja kuuldu üle arutlemine;
- 7) pildi, eseme, sündmuse kirjeldamine, võrdlemine;
- 8) elamuse, kujutluse väljendamine;
- 9) rolli esitamine;
- 10) luuletuse, dialoogi või proosakatkendi mõtestatud esitamine.

● Lugemine:

- 1) häälega lugemine: mõtestatus, selgus, sobiv intonatsioon; ettelugemine;
- 2) ositi lugemine;
- 3) oma lugemise jälgimine;
- 4) fakti ja arvamuse eristamine;
- 5) endamisi lugemine: eesmärgipärasus, mõtestatus, valikulisus;
- 6) iseseisev töö tekstiga: küsimuste esitamine, neile vastamine, kirjaliku tööjuhendi järgimine;
- 7) proosa-, luule-, draama-, meedia-, tarbe- ja teabeteksti lugemine;
- 8) kirjandusliikide eristamine;
- 9) teema, tegevuse koht ja aja määratlemine, tegelaste kirjeldamine ja iseloomustamine;
- 10) luuletuse teema määratlemine, meeleolu kirjeldamine;
- 11) juhendi lugemine ja selles sisalduva teabe mõistmine;
- 12) tekstis numbriga väljendatud arvude ning õpitud lühendite lugemine ja seostamine kaastekstiga;
- 13) tabeli lugemine ja mõistmine;
- 14) teemakohase materjali leidmine teatmeteosest, raamatukogust;
- 15) raamatu sisukorras orienteerumine.

● Kirjutamine:

- 1) jutustava, kirjeldava, iseloomustava, võrdleva ja arvamusteksti kirjutamine;
- 2) dialoogi, juhendi, kuulutuse, reklaami kirjutamine;
- 3) kirja kirjutamine; ümbriku vormistamine;
- 4) elamuse, fantaasia põhjal kirjutamine;
- 5) teksti põhjal kirjutamine: alguse või lõpu lisamine, laiendatud ja jutustaja isikut või tegevuse aega muutev ümberjutustus;
- 6) teksti eesmärgistamine, kavandamine, eeltöö kirjutamine, viimistlemine, vormistamine;
- 7) käekirja loetavus, töö välimus; oma teksti kontrollimine.

MUUDE TEABEALLIKATE KASUTAJA

- Õppevaldkondade koostoime tulemusena areneb õpilase mõtlemisvõime ja oskus õppida: omandatakse olulisi kuulamis-, kõnelemis-, lugemis- ja kirjutamisstrateegiaid, kujuneb soov ja oskus oma mõtteid väljendada.
- Esimesel ja teisel kooliastmel käsitletakse aine õppevaldkondi integreeritult, tundides arendatakse kõiki osaoskusi. Õpilase õpitulemusi hinnatakse ühe kokkuvõtva hindegaga nii õppeveerandite kui ka õppeaasta lõpul.
- Kolmandas kooliastmes on õppeaine nimetus *eesti keel ja kirjandus*, sest sel kooliastmel tähtsustub ilukirjanduse lugemine ja kirjandusõpetuse roll. Õpetust jätkatakse integreeritult. Aine õpitulemusi hinnatakse veerandi lõpul ühe kokkuvõtva hindegaga või hinnatakse igal veerandil kolme õppevaldkonna – õigekeelsus, tekstiõpetus ja kirjandusõpetus – õpitulemusi eraldi. Õppeaine kokkuvõttev veerandihinne ja aastahinne on kolmes õppevaldkonnas saavutatud õpitulemuste koondhinne.
- Eesti keel nagu teisedki ained pakub õpilasele valikuvõimalusi, mis suurenevad klassist klassi (lektüür, projektid, valikkursused, ühiskursused teiste ainetega). Kooliõppekava koostamisel on soovitatav arvestada paikkonna eripära, lülitada ainekavasse kodukoha kirjandus- ja kultuurielu teemasid.

4. KLASS

Tähestikuline järjestamine. Helilised ja helitud häälikud. Hääliku pikkuse ja kaashäälikuühendi märkimine kirjas koos kõrvalekalletega põhireeglitest. *i* ja *j*, sõnaalgulise *h* õigekirjutus. *b, d, g, f, š, ž* tuntumates võõrsõnades. Suur ja väike algustäht koha- ja isikunimedes, ajalehtede, ajakirjade ja teoste pealkirjades; keelte ja rahvuste nimetuste, tähtpäevade kirjutamisel, ajaloosündmuste märkimisel.

Teksti adressaat, ja eesmärk. Vestlus. Tarbetekst. Kiri, sõnum, juhend.. Tarbeteksti kasutamine.

Ilukirjanduse eripära. Kujundiline keel. Tõepärasus ja fantaasia. Ilukirjandus ja teised kunstiliigid.

Filmikunst. Rahvalaul, rahvajutt, rahvaluule lühivormid.

5. KLASS

Liitsõna õigekirjutus. Sõnade poolitamine. Käändsõna kokku- ja lahkukirjutamise põhijuhtumid:

nimisõna- ja nimisõna, omadussõna ja nimisõna; kohanimed. Pöördsõnade kokku- ja

lahkukirjutamine. Arvsõnade kokku- ja lahkukirjutamine. Arvsõna ja kuupäeva märkimine.

Lühendid. Käändsõnad. Nende veakriitilisi vorme. Ühildumine. Omadussõna võrdlemine.

Pöördsõna ja pöördsõnavormide kasutusvõimalusi.

Meediatekstide olulisi liike. teksti peamõte. Teksti kompositsioon. Teksti kavandamine.

Proosa: ajalooline jutustus, seiklusjutt, kriminaalkirjandus, fantaasiajutt, loomajutt, humoresk, anekdoot, naljand.

6. KLASS

Lihtlause ja liitlause. Osalause piir ja selle tähistamise võimalused. Kirjavahemärkide kasutamine loetelus ja liitlause järjekorras asetusega osalause puhul. Sidesõna ja siduv ase- ning määrsõna osalause alguses. Otsekõne ja selle kirjavahemärgid. Ütte kirjavahemärgid. Sõnavara: eakohased võõrsõnad, sünonüümid, antonüümid, fraseologismid. Sagedasemate võõrsõnade tähendus. Sõnade mitmetähenduslikkus. Sõnaraamatu kasutamine: sõna tähendus ja õigekirjutus.

Tekstiloomed: kiri, sõnum, iseloomustus, jutt, kirjeldus, arvamus, dialoog, kuulutus reklaam.

Mõisted: arvamus, kirjeldus, iseloomustus, fakt, juhend, teatmeteos, tabel, kuulutus.

Õpilaste omalooming. Mõisted: rahvalaul; muinasjutt, muistend, kõnekäänd, naljand; jutustus, seiklusjutt; luuletus, valm; riim; kujund; võrdlus, kordus, teema, näidend, vaatus; film, seriaal.

Loetavad ja tunnis käsitletavat kirjanduse eri liike ja žanreid esindavad tekstid valitakse eesti ja väliskirjanike loominguks: Friedrich Reinhold Kreutzwald, Juhan Jaik, Richard Roht, Oskar Luts, Jüri Parijõgi, Jaan Rannap, Harri Jõgisalu, Eno Raud, Aino Pervik, Silvia Rannamaa, Silvia Truu, Leelo Tungal, Janno Põldma, Tiia Toomet või teised; Astrid Lindgren, Mark Twain, Hans Cristian Andersen, Aleksei Tolstoi, Lev Tolstoi, Jules Verne, Hugh Lofting, Rudyard Kipling, Gerald Durrell, Daniel Defoe, Selma Lagerlöf, Ferenc Molnár, Frances Hodgson Burnett, Jack London, John Ronald Reuel Tolkien, Lewis Carroll, Alan Alexander Milne või teised.

I kooliastmel loeb õpilane tervikuna vähemalt 12 ilukirjandusteost.

7. KLASS

Kirjakeel ja kõnekeel.

Murre; kodumurre.

Ülevaade keele muutumisest ja arendamisest.

Olulisemad õigehääldusjuhised.

Võõrsõna õigekirjutuse põhilised erijooned.

Suur ja väike algustäht asutuste, ettevõtete, organisatsioonide nimedes ja nimetustes.

Sõna kokku- ja lahkukirjutamine olenevalt tähendus- ja vormipõhimõttest.

Lühendid ja lühendamine.

8. KLASS

Sõnaliigid: käändsõna, pöörsõna, muutumatu sõna, nende kasutamine ja ülesanded lauses.

Sõnavorm.

Tüvi, liide, tunnus, lõpp.

Tüve muutuste ja astmevahelduse lühiülevaade.

Käänete funktsioonid.

Soovitatavad *i*-mitmuse vormid.

Veaohtrikud reksioonijuhud.

Võrdlemine.

Soovitatavad *i*-ülivõrde vormid.

Tegusõna käändelised vormid ja nende kasutamine lauses. Määrsõna. Kaassõna. Nende kasutamine lauses.

Lause tähendusosad ja lauseliikmed.

Peamised sõnajärjemallid, nende kasutamine info liigendamiseks.

9. KLASS

Lihtlause ja lauselühend, nende kasutamine sõnastuse rikastamisel. Lisandi kasutamine.

Liitlause: rind- ja põimlause.

Otse- ja kaudkõne.

Ülevaade kirjavahemärkide tarvitamisest.

Sõnamoodustus, selle kasutamine sõnastuse rikastamiseks. Sõnavara: sünonüümid, homonüümid, antonüümid, paronüümid; termin ja mõiste.

Olulisemad keelekäsiraamatud.

Õigekeelsussõnaraamat ja selles sisalduv info.

Loetavad ja tunnis käsitletavat kirjanduse eri liike ja žanreid esindavad tekstid valitakse eesti ja väliskirjanike loomingu: Lydia Koidula, Friedrich Robert Faehmann, Friedrich Reinhold Kreutzwald, Eduard Bornhöhe, Eduard Vilde, Anton Hansen Tammsaare, August Kitzberg, August Gailit, Karl Ristikivi, Friedebert Tuglas, Juhan Smuul, Mati Unt, Helga Nõu, Jaan Kross, Raimond Kaugver, Enn Vetemaa, Madis Kõiv või teised. Näiteid eesti kirjanike luulest: Kristjan Jaak Peterson, Lydia Koidula, Ernst Enno, Juhan Liiv, Gustav Suits, Villem Grünthal-Ridala, Marie Under, Hendrik Visnapuu, Juhan Sütiste, Betti Alver, Hando Runnel, Juhan Viiding, Deboora Vaarandi, Doris Kareva, Viivi Luik või teised; Aleksandr Puškin, Anton Tšehhov, George Byron, Victor Hugo, Alexandre Dumas, Walter Scott, Charles Dickens, Alan Marshall, Antoine de Saint-Exupéry, Charlotte Brontë, Edgar Allan Poe, Herbert George Wells, Agatha Christie või teised. III kooliastmel loeb õpilane tervikuna vähemalt 16 ilukirjandusteost.

ÕPITULEMUSED

4.-6. klassi eesti keele õpitulemused

- oskab kirjas õigesti märkida häälikupikkust, *i* ja *j*, sõnaalgulist *h*;
- oskab rakendada kaashäälikuühendi põhireegleid;
- oskab sõnu poolitada;
- oskab nimisõna kokku- ja lahkukirjutust tüüpjuhtumeil;
- oskab kasutada suurt algustähte nimedes, teoste ja perioodiliste väljaannete pealkirjades, ajaloosündmuste märkimisel;
- oskab kasutada tavalühendeid;
- teab või oskab vajadusel sõnastikust leida oma- ja võõrsõnade tähendust ja õigekirjutust;
- oskab leida sünonüüme ja neid tekstis korduste vältimiseks kasutada;
- tunneb tekstist ära nimi-, omadus-, arv-, ase- ning tegusõnad; oskab õigesti kasutada käände- ja pöördvorme, ainsust ja mitmust, olevikku ja minevikku;
- oskab kasutada omadussõnade keskvõrret ja *kõige*-ülivõrret;
- oskab moodustada ja kirjavahemärgistada lihtlauseid, sh koondlauseid ja lihtsamaid liitlauseid;
- oskab siduvaid sõnu õigesti lauses kasutada;
- oskab otsekõnet ja ütet kirjavahemärgistada;
- oskab jutustada ja kirjutada sündmusest; kirjeldada; väljendada oma arvamust; edastada teavet selgelt ja ühemõtteliselt; eristada tõepärasest fantaasiast;
- oskab koostada kirja; vormistada ümbrikku;
- oskab vestlust alustada, kaasvestlejat kuulata ja keskustelu sobivalt jätkata,
- oskab loetust ja kuuldust olulist leida, seda oma sõnadega edasi anda ning saadud teavet kasutada;
- oskab tekstiga iseseisvalt töötada: esitada teksti kohta küsimusi, küsimustele teksti põhjal vastata;
- oskab lugemispala kavastada;
- oskab teksti ette lugeda, jutustada tekstilähedaselt ja kokkuvõtlikult;
- oskab pildi põhjal jutustada ja pilti kirjeldada;
- oskab lihtsa tabeli sisu sõnadega kokku võtta;
- eristab uudist ja reklaami;
- oskab nimetada vähemalt 12 eesti ja väliskirjanikku, on igapäevast lugenud vähemalt ühe teose;
- teab muinasjutu, muistendi, kõnekäänu, valmi, seiklusjutu iseloomulikke jooni;
- oskab eristada kirjandusliike: proosa, luule, draama;
- oskab sõnastada luuletuse teemat, kirjeldada meeleolu;
- oskab esitada luuletust või proosakatkendit; esineda dialoogis;

- vormistab kirjalikud tööd korrektselt;
- oskab leida raamatukogust soovitud raamatut.

7.- 9. klassis eesti keele ja kirjanduse õpitulemused

- oskab rakendada häälikuõigekirja reegleid, õigesti kasutada suurt ja väikest algustähte, sõnu kokku ja lahku kirjutada;
- oskab õigesti kasutada käändeid ning pöörd sõna käändelisi ja pöördelisi vorme;
- oskab kirjavihemärgistada koondlauset; rind- ja põimlauset (v.a keerulised segaliitlauseid); lihtsamat lauselühendit; otse- ja kaudkõnet;
- oskab levinumaid eestikeelseid lühendeid tekstis lugeda ja kirjas kasutada;
- tunneb üldjoontes eesti keele grammatilist ehitust;
- oskab kõnelemisel ja kirjutamisel valida sobivaid keelevahendeid vastavalt suhtluseesmärkidele;
- oskab leida õigekeelsussõnaraamatust vajalikku teavet sõnade tähenduse, õigekirjutuse, vormimoodustuse, kasutusvaldkonda kohta;
- oskab leida kuuldust ja loetust olulist teavet, tuua välja probleeme, teha kokkuvõtet;
- oskab teksti liigendada;
- teab eri liiki tekstide eripära ja eesmärgi;
- oskab eristada põhilisi ajakirjandusžanre: uudis, juhtkiri, arvamus, kuulutus, reklaam;
- oskab eristada fakti ja arvamust;
- oskab kirjutada lugu, kirjeldust, lihtsamat arutlust; uudist; avaldust, elulookirjeldust, referaati;
- oskab koostada kõnet või lühiettekannet ning seda esitada;
- oskab suulises ja kirjalikus suhtlemises arvestada partneri iga, tutvusastet, olukorra ametlikkust;
- teab kirjanduse põhimõisteid: eepika, lüürika, dramaatika; eepos, jutustus, romaan, luuletus, näidend; komöödia, tragöödia, draama; teema, karakter, dialoog; kompositsioon, stiil;
- teab rahvaluule liike, oskab eristada rahvaluulet ilukirjandusest;
- teab romantismi ja realismi mõistet, nende tunnuseid ning tuntumaid esindajaid;
- teab tuntumaid eesti ja väliskirjanikke, on lugenud vähemalt 12 ilukirjandusteost;
- oskab lühidalt tutvustada 2–3 pikemat proosa- või draamateost, määratleda teemat, iseloomustada nende tegelasi, teose üle arutleda;
- oskab interpreteerida ja esitada luuletust;
- tunneb tekstist ära olulisemad kujundid: algriimi, võrdluse, isikustamise, metafoori, korduse;
- teab paikkonna kirjanduse ja kultuuriloo tuntumaid esindajaid, oskab nendest rääkida.

EESTI KEEL GÜMNAASIUMIS

- Gümnaasiumiklassides liigendub eesti keele ainekava kursusteks. Eri kursused käsitlevad üht või teist aspekti süvemalt, abstraheritumalt, luues silla pragmaatiliselt emakeelekasutuselt filoloogilise käsitluse suunas. Gümnaasiumi eesti keele ainekava sisaldab 9 kohustuslikku kursust:
 - 1) teksti- ja kõneõpetus (3 kursust);
 - 2) eesti keele struktuur (3 kursust);
 - 3) õigekeelsus (3 kursust).
- Ühe kursuse maht on 35 õppetundi. Kursuste järjestus oleneb õppekirjanduse olemasolust ja kättesaadavusest. (8Kaks paralleelklassi ei saa alati õppekirjanduse vähesuse tõttu sama kursust läbida.) Üldjuhul eelneb eesti keele struktuuri kursus õigekeelsuse kursusele, sest õigekeelsuse õpetamisel kasutatakse eesti keele struktuuri kursuses omandatud mõisteid. Võimalik on neid kursusi ka paralleelselt õpetada.

ÕPPE-EESMÄRGID

Gümnaasiumi eesti keele õpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) omandab eesti kirjakeele;
- 2) teadvustab eesti keele süsteemi ja eripära;
- 3) arendab loovat ja kriitilist mõtlemist;
- 4) arendab suulist ja kirjalikku väljendusoskust.

ÕPPETEGEVUS

Gümnaasiumis omandab õpilane keelekursuste kaudu teadmised keelesüsteemist ja eesti keele struktuuri eripärast. Keelekursused aitavad lahti mõtestada keele olemust ning tõstavad esile grammatikaõpetuse tunnetusliku külje; rakendusülesannete raskuspunkt kandub õigekeelsuselt sõnastuse korrektsusele ja individuaalstiili saavutamisele. Taotluseks on, et õpilane mõistaks keelehoolde vajalikkust ja väärtustaks korrektset keelekasutust. Kõne- ja tekstiõpetuses käsitletakse suulise ja kirjaliku teksti erinevusi, õpitakse tundma ja koostama erisuguseid tekste. Arendatakse loovat ja argumenteeritud suulist ning kirjalikku eneseväljendust. Soovitatav on keelekursuste sisuline integreerimine kirjanduse õpetamisega, eeskätt poeetika käsitlemisel.

KÕNE- JA KIRJAKEEL. Teksti liigid. Suuline ja kirjalik tekst. Pilttekst. Sümbolid ja nende tähendus.

LUGEMINE KUI PROTSESS. Lugemisstiilid: kommunikatiivne, loov, õpilugemine

TEKSTI ARENDUSTÜÜBID. Kirjeldus, jutustus, arutus, argumenteerimine, informeerimine, veenmine, manipuleerimine, tundeväljendus.

TEKSTILOOME. Teema valik, teksti adressaat, materjali kogumine, mustand, struktureerimine, viimistlemine, toimetamine, avaldamine, arvustamine. Kõne ettevalmistamise erijooned.

Igapäevasuhtlus. Vestlus. Ümarlauavestlus, arutlusring ehk paneel. Olmekõned: tervitus-, õnnitlus-, sünnipäeva- ja tänukõne. Informeerivad kõned: ettekanne, informatsioon, loeng. Veenmiskõned: poliitiline kõne, kihutuskõne. Alustekstist lähtuv kirjutamine.

TEKSTI ÜLESEHITUS. Teema ja põhiväide. Pealkiri. Sissejuhatus. Teema arendus. Lõpetus. Tekstistrateegia. Teksti liigendamine. Lõik. Sidusus. Kõne ülesehituse erijooned. Kõne osad: kõnetamine, alustus, arendus, lõpetus. Kõne näitlikustamine: esemed, fotod, joonistus, illustratsioon, teabegraafika, tekst, film, etendus, heliteosed. Tehniliste vahendite valik. Sõnastus. Stiil. Suulise ja kirjaliku stiili erinevused. Funktsionaalstiil ja isikustiil. Kujundlikkus. Slängi ja murdesõnade kasutamine ja väärtus.

MEEDIATEKSTI OLEMUS JA ERIPÄRA. Elektroonilise teksti olemus ja eripära. Uudis. Olemuslugu. Intervjuu. Arvustus. Reportaaž. Reklaam. Teema, probleem, kontekst, ülesehitus k. Sõnastus. Stiil. Suulise ja kirjaliku stiili erinevused. Funktsionaalstiil ja isikustiil. Kujundlikkus. Slängi ja murdesõnade kasutamine ja väärtus

TARBETEKSTI OLEMUS JA ERIPÄRA. Avaldus. Elulookirjeldus (CV). Kiri. Apellatsioon. Volikiri. Protokoll. Kohustuslikud rekvisiidid. Tarbekirjade vormistamise põhinõuded

TEADUSTEKSTI OLEMUS JA ERIPÄRA. Uurimistöö: etapid, ülesehitus ja vormistamine.

Refereerimine. Tsitaat. Allikaviide. Suuline ja kirjalik referaat. Konspekterimine. Olulise markeerimine tekstis, märgid ja märkused serval, olulisima leidmine, alapealkirjad

KIRJANDI OLEMUS JA ERIPÄRA. Essee olemus ja eripära. Kirjaliku teksti vormistus.

SUULINE TEKST. Suulise teksti vormistus. Sõna-sõnalt üleskirjutatud kõne esitamine, tugisõnadele toetuv kõnelemine, peast kõnelemine. Kõneleja välimus, kehahoid, silmavaade, miimika, žestid. Ilmekas esitus: artikulatsioon, intonatsioon, tempo, paus, rõhk. Esinemine. Esinemishirm, selle põhjused, võimalik vältimine.

KEELE OLEMUS. Keelemärk, sünonüümia, homonüümia, polüseemia

FONEETIKA. Fonoloogia. Häälik ja foneem. Vokaalide ja konsonantide liigitus. Eesti keele häälikusüsteemi põhijooned. Silp, rõhk ja välde. Palatalisatsioon. Eesti keele fonotaktika põhijooned.

MORFOLOOGIA. Sõnaliigid. Muutuvad ja muutumatud sõnad. Sõnaliigi piiritlemine. Morfeem. Vormimoodustuse vahendid: tüveteisendused ja aglutinatsioon. Astmevaheldus ja teised tüveteisendused. Käändsõna vormimoodustus. Pöörd sõna vormimoodustus, käändelised ja pöördelised vormid.

SÕNAMOODUSTUS. Sõnade tuletamine ja liitmine. Tuletusliited, tuletiste tähendus.

Liitsõnamoodustuse mallid. Liitsõna tähendus.

SÜNTAKS. Lauseliikmed ja fraasid. Tegusõna ja öeldis. Verbireksioon. Eitus. Subjekti ja objekti funktsioon ja tunnused. Määrus. Täiend. Liht- ja liitlause. Liitlause liigid. Lauselühendid ja nende funktsioonid. Eesti keele sõnajärg.

MAAILMA KEELELINE MITMEKESISUS. Keelkonnad. Eesti keel kui soomeugri keel.

Soomeugri keeled ja indoeuroopa keeled, nende struktuurilised erinevused. Keeletüpoloogia. Keele sarnastumise ja eristumise põhjused. Eesti keele areng ja eesti kirjakeele kujunemine. Murded.

ÕIGEHÄÄLDUS. Eesti häälduse omapära. Veaohtlikud üksikjuhtumid. Võõrnimehääldus.

ÕIGEKIRJA PÕHIMÕTTED. Obligatoorne ja fakultatiivne ortograafiareeglistikus

VÕÕRSÕNAD. Võõrsõnade foneetilised ja ortograafilised erijooned. Veaohtlikud

õigekirjajuhtumid. Tsitaatsõnade ja võõrnimede kirjutamine, tsitaatsõna- ja võõrnimetuletise õigekiri. Võõrsõnapoolituse tavad ja iseärasused

ALGUSTÄHE ORTOGRAAFIA. Asutuste nimed ja nimetused, kaubaartiklid, pealkirjad, kohanimed. Jutumärgid pealkirjades, nimede esiletoojana tekstis; nimi täiendina.

NIMEDE KIRJUTUS. Ees- ja perekonnanime kooskasutus: järjestus, hääldus, nende sotsiaalne tähendus. Nimetarvitus dokumentides, nimede käänamine, ülakoma kasutamine. Nimetuletiste õigekiri.

LÜHENDID. Lühendamise vajalikkus ja põhimõtted, lühendikasutuse sobivus tekstis. Lühendite lugemine ja õigekiri.

SÕNAVORMISTIK LAUSES. Käändsõnade väär- ja ületarvitus. Käänete väärtarvitus.

Rööpkeelendid: tähendusvarjundid, stiiliväärtus, vormi sobivus lausesse, pahakõla vältimine.

Arvude märkimine kirjas. Raskemate asesõnade käänamine; asesõnade vaheldamise ja piiritlemise vajalikkus. Muutumatu sõnade väärtarvitus. Stampverbid. Ajakategooria väljendusvõimalused ja väärtarvitus. Verbiaegade ühildamatus sõnastusveana. Eituse ja passiivi õige kasutamine.

SÕNADE KOKKU- JA LAHKUKIRJUTUS. Sõnaühendi ja liitsõnatuletise vahekord.

Samatähenduslikud sõnaühendid ja liitsõnad. Ühendituletised, ühend- ja väljendverbid, muutumatud sõnad, motiveeritud ning kinnistäiendid kokku- ja lahkukirjutuse objektina.

SÕNAJÄRG. Eesti lause põhitüübid ja nende sõnajärg. Sagedaste sõnade rektsioon. Täiendid lauses: eestäiendite järjekord, järeltäiendi käänamine ja interpunktsioon. Lisand, tema asend, ühildumine ja interpunktsioon; lisandite hulk ja valik tekstis. Lauselühendid ja nende õigekeelsus.

Lauseehituse taunitav võõrapärasus. Fraaside ühemõtteline ühendamine.

KEELENDETE VALIK. Omasõna-võõrsõna, lausetarind sõltuvalt keelekasutusolukorrast – suuline või kirjalik väljendus, erinev suhtluspartner, ametlik või argipöördumine. Keele-etikett.

Stampkeelendite, toortõlke ja tarbetute mugandite vältimise vajalikkus.

ÕPITULEMUSED

Eesti keele struktuur (10.klass)

- valdab eesti kirjakeelt ja väärtustab korrektset keelekasutust;
- teab keele põhimõisteid, süsteemi ja eesti keele struktuurilisi iseärasusi;
- teab suulise ja kirjaliku kõne erinevusi;
- teab eri tekstide tunnuseid ja ülesehitusprintsipi;
- oskab leida, korrastada ning kasutada teavet suuliste ja kirjalike tekstide koostamisel;
- oskab ennast loovalt ja argumenteeritult väljendada;
- oskab valida väljendusvahendeid vastavalt suhtlusolukorrale;
- oskab kasutada keelekäsiraamatuid tekstide koostamisel ja korrigeerimisel.
- teab keelest rääkimiseks vajalikke mõisteid;
- teab keele struktuuri üldiselt ja eesti keele struktuuri eripära;
- teab üldjoontes eesti keele fonoloogilist, morfoloogilist ja süntaktilist analüüsi;
- teab soomeugri ja indoeuroopa keelkonna tähtsamaid keeli;
- oskab keelenähtusi võrrelda ja nende üle arutleda.

Õigekeelsus (10.klass)

- valdab eesti kirjakeelt ja väärtustab korrektset keelekasutust;
- teab keele põhimõisteid, süsteemi ja eesti keele struktuurilisi iseärasusi;
- teab suulise ja kirjaliku kõne erinevusi;
- teab eri tekstide tunnuseid ja ülesehitusprintsipi;
- oskab leida, korrastada ning kasutada teavet suuliste ja kirjalike tekstide koostamisel;
- oskab ennast loovalt ja argumenteeritult väljendada;
- oskab valida väljendusvahendeid vastavalt suhtlusolukorrale;
- oskab kasutada keelekäsiraamatuid tekstide koostamisel ja korrigeerimisel.
- valdab eesti kirjakeelt;
- mõistab keelehoolde vajalikkust ja väärtustab korrektset keelekasutust;
- teab emakeele sõnavara ja grammatikavahendite stiiliväärtust;
- oskab valida väljendusvahendeid vastavalt eesmärgile ja suhtlusolukorrale;
- oskab kasutada õigekeelsusallikaid.

Eesti keele struktuur (11.klass)

- valdab eesti kirjakeelt ja väärtustab korrektset keelekasutust;
- teab keele põhimõisteid, süsteemi ja eesti keele struktuurilisi iseärasusi;
- teab suulise ja kirjaliku kõne erinevusi;

- teab eri tekstide tunnuseid ja ülesehitusprintsiipe;
- oskab leida, korrastada ning kasutada teavet suuliste ja kirjalike tekstide koostamisel;
- oskab ennast loovalt ja argumenteeritult väljendada;
- oskab valida väljendusvahendeid vastavalt suhtlusolukorrale;
- oskab kasutada keelekäsiraamatuid tekstide koostamisel ja korrigeerimisel.
- teab keelest rääkimiseks vajalikke mõisteid;
- teab keele struktuuri üldiselt ja eesti keele struktuuri eripära;
- teab üldjoontes eesti keele fonoloogilist, morfoloogilist ja süntaktilist analüüsi;
- teab soomeugri ja indoeuroopa keelkonna tähtsamaid keeli;
- oskab keelenähtusi võrrelda ja nende üle arutleda.

Teksti- ja kõneõpetus (läbiv valikaine tund)

- valdab eesti kirjakeelt ja väärtustab korrektset keelekasutust;
- teab keele põhimõisteid, süsteemi ja eesti keele struktuurilisi iseärasusi;
- teab suulise ja kirjaliku kõne erinevusi;
- teab eri tekstide tunnuseid ja ülesehitusprintsiipe;
- oskab leida, korrastada ning kasutada teavet suuliste ja kirjalike tekstide koostamisel;
- oskab ennast loovalt ja argumenteeritult väljendada;
- oskab valida väljendusvahendeid vastavalt suhtlusolukorrale;
- oskab kasutada keelekäsiraamatuid tekstide koostamisel ja korrigeerimisel.
- mõistab korrektse suulise ja kirjaliku eneseväljenduse vajalikkust;
- teab tekstitüüpide põhitunnuseid ja ülesehitusprintsiipe;
- oskab koguda ja kasutada infot eri tekstide loomiseks;
- oskab valida eesmärgist lähtuvat kõnelemis-, lugemis- ja kirjutamisstiili;
- oskab argumenteeritult väljendada oma seisukohti ja neid kaitsta kõnes ja kirjas;
- oskab esineda olmekõnega ja järgida publiku ees esinemise nõudeid;
- oskab kirjutada tarbekirju, kirjandit ja uurimust

Õigekeelsus (12.klass)

- valdab eesti kirjakeelt ja väärtustab korrektset keelekasutust;
- teab keele põhimõisteid, süsteemi ja eesti keele struktuurilisi iseärasusi;
- teab suulise ja kirjaliku kõne erinevusi;
- teab eri tekstide tunnuseid ja ülesehitusprintsiipe;
- oskab leida, korrastada ning kasutada teavet suuliste ja kirjalike tekstide koostamisel;
- oskab ennast loovalt ja argumenteeritult väljendada;

- oskab valida väljendusvahendeid vastavalt suhtlusolukorrale;
- oskab kasutada keelekäsiraamatuid tekstide koostamisel ja korrigeerimisel.
- valdab eesti kirjakeelt;
- mõistab keelehoolde vajalikkust ja väärtustab korrektset keelekasutust;
- teab emakeele sõnavara ja grammatikavahendite stiiliväärtust;
- oskab valida väljendusvahendeid vastavalt eesmärgile ja suhtlusolukorrale;
- oskab kasutada õigekeelsusallikaid.

KIRJANDUS GÜMNAASIUMIS

Kirjanduse ainekava sisaldab gümnaasiumiastmes 9 kohustuslikku kursust. Ühe kursuse maht on 35 õppetundi. Parema ülevaatlikkuse saamiseks on kirjanduse ainekavas poeetika, maailmakirjandus ja eesti kirjandus eraldi grupeeritud. Kirjanduse loendi ajalooline esitus ei ole kursuste koostamisel siduv. Kirjandus- või vooluloolisuse kõrval võib õpetuses rakendada ka liigi, žanri, karakteri, keeleruumi (sh murdekeele) või geograafilisuse põhimõtet või muud temaatilist ülesehitust, täiendada diakroonilist vaatlust sünkroonilisega. Kirjanduse loendi rohked alternatiivid võimaldavad paindlikku lähenemist, õpilaste ja õpetaja omapära arvestamist – kadrina keskkoolis õpetab keskkooliklassides kolm erinevat õpetajat ja paralleelklasside suutlikkus ja orientatsioon on erinev. Õppeaja jooksul on õpilasel kohustuslik lugeda vähemalt 20 ilukirjandusteost, mille valikule ainekavas viidatakse suurtähtedega.

ÕPPE-EESMÄRGID

Gümnaasiumi kirjandusõpetus taotleb, et õpilane väärtustaks ilukirjandust kui

- 1) kunsti;
- 2) esteetiliste ja eetiliste tõekspidamiste kujundajat;
- 3) tunde- ja mõttemaailma ning keelekasutuse olulist rikastajat;
- 4) loovuse arendajat;
- 5) kogemuste vahendajat, ühiskonda integreerijat ja minapildi avardajat;
- 6) rahvus- ja maailmakultuuri tähtsat osa.

ÕPPETEGEVUS

Kirjanduse kui kunsti õpetusel tähtsustub kujunditehniline analüüs. Teosed vahelduvad, kujundlikkuse mudelid püsivad. Kujundikeele mõistmine on kunstiga suhtlemise, valdamine – kunsti loomise eelduseks. Õpetuses on soovitatav järgida eri kirjandusteaduslikke meetodeid lähilugemisest võrdlev-ajaloolise meetodini. Teose tähenduse ja poeetika avamine toimub eelistatult intertekstuaalsel taustal. Tavapäraselt biobibliograafilist või kultuuriloolist käsitlust täiendab stilistiline, lingvistiline, semiootiline või narratoloogiline lähenemine. Vältida tuleb ühekülgset või liialdusi, näiteks tegelashinnangulise analüüsiga. Ilukirjandus on olemuselt mitmetähenduslik suhtlus, samuti on selle mõistmine mitmuslik, dialoogiline. Soovitatav on kirjanduse õpetamise sisuline integreerimine teksti- ja kõneõpetusega, eeskätt poeetika käsitlemisel. Seoseid teiste õppeainetega võimaldab (süva)psühholoogiline, soo-uurimuslik või sotsioloogiline kirjanduskäsitus; tõlgendust rikastab mütopoeetiline, hermeneutiline, strukturalistlik, poststrukturalistlik või muu uurimisparadigma. Meetodikomplekti valik on individuaalne.

Kirjanduse õpetamisel kasutatakse originaaltekste (*resp* tõlkeid) või nende katkeid, mitte mugandusi.

ILUKIRJANDUSLIKU TEKSTI OLEMUS JA ERIPÄRA. Ilukirjanduslikud stiilid. Kujundlik keelekasutus. Kõla-, kõne- ja lausekujundid. Metafoor. Kirjanduse žanrid, põhi- ja segaliigid.

LÜÜRIKA. Lüüriline eneseväljendus, temaatika; vormid, riim, värsisüsteemid ja -mõõdud. Luuletus. Lüroepika.

DRAMAATIKA. Dialoog; sündmus, karakter, kompositsioon. Tragöödia, komöödia, draama. Dramatiseering, stsenaarium.

EEPIKA. Kirjeldus, alltekst; tegelane, vaatepunkt, süžee. Teose aja- ja elulooline taust. Eepos. Romaani ja novelližanri kujunemine. Jutustus, lühivormid. Essee.

ANTIIK-, KESK- JA RENESSANSIAEG. Antiikmütoloogia. Näiteid "Iliasest" või "Odüsseiast". Näiteid eepostest. Antiiklüürika näiteid. Antiikteater. Antiiktragöödia näiteid. Piibel: tegelasi ja tekstinäiteid. Renessansi iseloomustus. Boccaccio 2–3 novelli. SHAKESPEARE'i üks näidend. Cervantes Saavedra "Don Quijote".

KLASSITSISM, VALGUSTUS JA ROMANTISM. Klassitsismi iseloomustus. Molière'i üks näidend. Valgustuse iseloomustus. Näiteid Voltaire'i või Rousseau' teostest. Näiteid Goethe loomingust. "FAUST" (I osa, katkendeid II osast). Romantismi iseloomustus. HUGO või MÉRIMÉE või SANDI või SCOTTI või C. või E. BRONTË üks proosateos. Byroni või Shelley või Heine luule. Näiteid Puškini või Lermontovi loomingust. "JEVGENI ONEGIN".

REALISM, MODERNISM JA POSTMODERNISM. Realismi ja modernismi iseloomustus. STENDHALI või BALZACI või FLAUBERT'i üks romaan. DOSTOJEVSKI või TOLSTOI üks romaan. TŠEHHOVI 1–2 novelli ja üks näidend. T. Manni või Woolfi või Borgese või Singeri või Salingeri üks proosateos. FITZGERALDI või REMARQUE'i või HEMINGWAY või VONNEGUTI või GARCÍA MARQUEZE üks romaan. WILDE'i või HESSE või KAFKA üks proosateos. BULGAKOVI või NABOKOVI üks romaan. Üks proosateos Skandinaavia kirjandusest. Modernistlik luule. Näiteid 3–4 autori loomingust: Baudelaire, Mallarmé, Verlaine, Rimbaud, Verhaeren, Apollinaire; Whitman; Rilke; Blok, Ahmatova, Majakovski, Jessenin; Garcia Lorca; Tagore; Leino; Eliot, Thomas. Modernistlik ja absurditeater. Näiteid 2–3 autori loomingust: Ibsen, Maeterlinck, Pirandello, Brecht, Beckett, Ionesco, Williams, Albee. Postmodernismi iseloomustus. Idamaade kirjanduse näiteid. Üks MAAILMAKIRJANDUSE TEOS õpilase valikul. **EESTI KIRJANDUSE TEKE JA ARENG.** Petersoni luule. Faehlmanni tegevus. Kunstmüüdid. Kreutzwaldi tegevus. "Eesti rahva ennemuistsed jutud" (1–2 muinasjuttu). "Kalevipoeg". Koidula tegevus. Luule. Kitzbergi üks jutustus. Vilde üks proosateos ja näidend. Juhan Liivi looming. Luule. Tuglase tegevus. Tuglase 3–4 novelli. Enno ja Ridala luule näiteid. "Siuru" ja "Tarapita". Underi

luule. Visnapuu luule näiteid. Adsoni või Barbaruse või Adamsoni luule näiteid. TAMMSAARE üks proosateos. "TÕDE JA ÕIGUS" (1–2 osa). Tammsaare või Raudsepa üks näidend. GAILITI või MÄLGUI üks romaan. Gailiti või Vallaku 1–2 novelli. Elulähedusliikumine. Sütiste luule näiteid. "Arbujad". Alveri luule. Talviku või Masingu või Kangro luule näiteid. RISTIKIVI üks proosateos. EESTI KIRJANDUS 1940–2000. Näiteid 2–3 autori luulest: Vihalemm, Lepik, Laaban, I. Grünthal, Kolk. Näiteid 2–3 autori loomingust: Jakobson, Leberecht; Hint, Merilaas, Sang, Vaarandi, Smuul. P. KRUSTENI või KANGRO või MÄGI või UIBOPUU või HELBEMÄE või VIIRLAIU üks proosateos. 50.–60. aastate poetikauuendus. Näiteid 3–4 autori luulest: Kross, Alliksaar, Laht, Kaalep, Niit; Ehin, Kaplinski, P.-E. Rummo, Luik. H. NÕU või VALTONI või TRAADI või VAHINGU või UNDI üks proosateos. Näiteid Krossi või Meri proosast. KROSSI üks romaan. Kõivu või Vetemaa või Kruusvalli üks näidend. Näiteid 2–3 autori loomingust: Ivask, Laaman, Runnel, Isotamm, Üdi/Viiding, Kareva. KAUGVERI või BATURINI või LUIGE või SAADI või MUTI või ÕNNEPALU üks proosateos. Sajandivahetuse postmodernistlikke suundumusi. Näiteid 2–3 autori loomingust. Üks UUDISKIRJANDUSE TEOS õpilase valik

ÕPITULEMUSED

- mõistab ilukirjanduse väärtust ja hindab kujundlikku mõtlemist ning keelekasutust;
- on lugenud vähemalt 20 ilukirjandusteost;
- teab kirjanduse igast etapist vähemalt üht teost põhjalikumalt;
- teab kirjanduse žanre ja poeetika põhimõisteid;
- oskab loetut suhestada aja, koha ning teiste tekstidega;
- oskab analüüsida kirjandusteose kujundikeelt, sisu ja vormi;
- oskab loetu kohta oma mõtteid ja arvamusi avaldada.